OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Lausunto

24.5.2024

Lakivaliokunnan kuuleminen 28.5.2024

Yksikönpäällikkö Jussi Matikkala OM
Neuvotteleva virkamies Maija Iles STM

KAA 6/2023 vp Rikkomaton – kielletään eheytyshoidot

Lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä ja sosiaali- ja terveysministeriöltä lausuntoa valiokunnan käsiteltävänä olevasta kansalaisaloitteesta KAA 6/2023 vp Rikkomaton – kielletään eheytyshoidot. Oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö esittävät lausuntonaan kunnioittaen seuraavan. Oikeusministeriö on tarkastellut asiaa rikosoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta, kun taas sosiaali- ja terveysministeriö on lähestynyt asiaa terveydenhuollon lainsäädännön näkökulmasta.

Kansalaisaloite

Kansalaisaloitteen tavoitteena on kieltää hoidot, jotka tähtäävät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen niin kutsuttuun ”eheyttämiseen”, eli seksuaalisuuden muuttamiseen heteroksi ja/tai sukupuolen muuttamista cissukupuoliseksi. Kansalaisaloitteen nimi juontuu siitä, ettei seksuaalisuutta tai sukupuolta voi

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

rikkoa, joten tällöin ei aloitteen mukaan ole mitään, mitä ”korjata” tai ”eheyttää”.

Kansalaisaloitteen mukaan eheytyshoidoilla ja –terapioilla tarkoitetaan seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin muuttamiseen tähtääviä hoitomuotoja. Ne pohjaavat aloitteen mukaan vääristyneeseen ajatukseen, jonka mukaan heteroseksuaalisuudesta eroava seksuaalinen suuntautuminen tai syntymässä määritellystä sukupuolesta eroava sukupuoli-identiteetti olisivat jotenkin parannettavissa ja korjattavissa, eli eheytettävissä.

Kansalaisaloitteessa todetaan, että eheytyshoidot ovat perustuslaissa ja kansainvälisissä sopimuksissa turvattujen ihmisoikeuksien vastaisia. Kansalaisaloite edellyttää, että eduskunta ryhtyy toimeen suomalaisten ja muiden Suomessa asuvien ihmisoikeuksien turvaamiseksi kriminalisoimalla tällaiset hoidot.

Lakivaliokunta on aloitetta käsitellessään kuullut asiantuntijoita ja pitänyt 15.2.2024 julkisen kuulemisen. Valiokunta on saanut asiassa runsaat 30 lausuntoa.

Yleistä

Asiantuntijalausunnoista ilmenee, että eheytyshoidon tai –terapian historiallisena taustana on valtavirrasta poikkeavan seksuaalisen suuntautumisen tai –identiteetin pitäminen haitallisena poikkeamana, jopa syntinä (mm. Kaltiala). Tätä pyrittiin hoitamaan mm. psykoterapian keinoin ja uskonyhteisöjen toimenpitein. Nykyään eri psykoterapiasuuntaukset sitä vastoin jakavat eettisen periaatteen, jonka mukaan psykoterapeuttisessa työskentelyssä kunnioitetaan autonomiaa ja pidättäydytään yrityksistä muuttaa henkilöä (Kaltiala). Myöskään kirkko ei hyväksy toiminnassaan eikä

uskonnonharjoittamisessaan minkäänlaisia käytäntöjä, joilla pyritään toisen ihmisen seksuaali- tai sukupuoli-identiteetin muuttamiseen (Kirkkohallitus).

Asiantuntijalausunnoista ilmenee, että eheytyshoitoja tai -terapioita koskeva, osin englanninkielisiin alkuperäiskäsitteisiin perustuva terminologia on jossain määrin tulkinnanvaraista sekä osin arvolatautunutta. Lisäksi ”hoidolla” ja ”terapialla” on harhaanjohtavasti terveydenhuollon ammattihenkilöiden toimintakenttään viittaava merkitys (terminologiasta ks. esim. Lapsiasiavaltuutettu). Johdonmukaisuuden vuoksi kyseessä olevista hoidoista käytetään kuitenkin lausunnossa kansalaisaloitteessa käytettyä käsitettä eheytyshoidot.

Kansalaisaloitteessa siis puhutaan seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin muuttamiseen tähtäävistä hoitomuodoista. Eräissä lausunnoissa katsotaan, että eheyttämisenä voidaan nähdä kaikki sellainen toiminta, jolla luodaan ihmiselle tarve pyrkiä muuttamaan seksuaalista suuntautumistaan, sukupuoli-identiteettiään tai sukupuolen ilmaisuaan ollakseen kelvollinen (Sateenkaariyhdistys Malkus). Valtaosa lausunnonantajista kuitenkin katsoo, ettei nk. eheytyshoidoilla voida muuttaa henkilön seksuaalista suuntautumista taikka sukupuoli-identiteettiä.

Lausuntomateriaalissa on arvioitu eheyttämishoitojen mahdollisia haitallisia vaikutuksia kohteisiinsa. Valtaosa lausunnonantajista pitää eheytyshoitoja yksiselitteisen vahingollisina (mm. mielenterveysongelmat, kohonnut riski itsetuhoiseen käyttäytymiseen). Erityisen haavoittuvia ovat usean lausunnon mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret.

Eheyttämistoimintaa voidaan lausuntojen perusteella jaotella eri tavoin, esimerkiksi psykoterapeuttiseen, lääketieteelliseen ja uskontoon pohjautuvaan taikka fyysistä väkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa, henkistä väkivaltaa, maasta poistamista tai parantamisyrityksiä koskeviin (ks. lähemmin Tasa-arvovaltuutettu, Ingman).

Kansalaisaloitteen ja lausuntomateriaalin perusteella ei ole muodostettavissa yksiselitteistä ja kattavaa kuvaa erityyppisten eheytyshoitojen laaduista ja määristä Suomessa. Tilanteita voidaan kuitenkin jaotella ainakin sen mukaan 1) minkälaisesta hoidosta, terapiasta tai toiminnasta on kysymys, 2) kuka sitä antaa, 3) minkälaiseen kohteelle annettavaan informaatioon se perustuu, 4) minkä ikäiselle henkilölle sitä annetaan ja 5) onko kohde ollut terapiassa oma-aloitteisesti tai vapaaehtoisesti vai painostettuna. Lausunnoissa ns. eheyttämistä kerrotaan tapahtuvan erityisesti uskonnollisissa yhteisöissä mutta myös sosiaali- ja terveydenhuollossa, joskaan jälkimmäisessä ei lausunnonantajien mukana ole välttämättä kyse tietoisesta ”eheyttämisestä”.

Erityisesti Valviran lausunnossa sekä lääketieteellisissä asiantuntijalausunnoissa korostetaan sitä, että terveydenhuollon toiminnan on perustuttava näyttöön ja hyviin hoito- ja toimintakäytäntöihin. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksyttyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja, jollaisia eheytyshoidot eivät ole.

Sosiaali- ja terveysministeriö yhtyy Valviran lausuntoon ja lääketieteellisiin asiantuntijalausuntoihin ja toteaa, että eheytyshoidot eivät ole terveydenhuollon hyväksytty menetelmä eivätkä ne kuulu Suomen julkisesti rahoitettuun terveydenhuoltoon. Kysymys on ei-lääketieteellisestä toiminnasta, johon ei sovelleta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä. Antaessaan eheytyshoitoja henkilö ei toimi terveydenhuollon ammattihenkilönä, vaikka hänellä olisi terveydenhuollon ammattihenkilön koulutus, eikä häneen sovelleta terveydenhuollon ammattihenkilöiden valvontaa koskevia säännöksiä. Terveydenhuollon ammattihenkilön ei myöskään tule vedota terveydenhuollon ammattihenkilön koulutukseensa tarjotessaan hoitoa.

Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen eriytettiin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) myötä transsukupuolisuuden lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Samassa yhteydessä kumottiin transsukupuolisuuden tutkimusta ja hoitoa koskeva valtioneuvoston asetus. Transsukupuolisuuteen liittyvää hoitoa, jota kuvataan lääketieteellisissä asiantuntijalausunnoissa (Tuisku ja Kaltiala), annetaan osana perusterveydenhuoltoa ja siihen ollessa tarvetta lähetteeseen perustuen erikoissairaanhoidon yksiköissä. Hoito toteutetaan terveydenhuollon yleislainsäädännön, kuten terveydenhuoltolain (1326/2010), potilaan

asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992), Terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvoston (Palko) suositusten sekä muiden lääketieteen suositusten ja käytäntöjen mukaan. Palko on 11.6.2020 antanut kolme suositusta sukupuolidysforian lääketieteellisistä hoitomenetelmistä (STM038:00/2020) koskien sekä aikuisia että alaikäisiä.

Ministeriö yhtyy useammassa asiantuntijalausunnossa esitettyyn, jonka mukaan on tärkeää, ettei tavoite kieltää ns. eheytyshoidot johda siihen, että transsukupuolisuuteen liittyvä asianmukainen terveydenhuollon lainsäädäntöön, hyväksyttyihin lääketieteellisiin menetelmiin ja käytäntöihin sekä em. Palkon suosituksiin perustuva tutkimus ja hoito estyisi.

Asiaan liittyvät perusoikeussäännökset

Perustuslain yhdenvertaisuutta koskevan 6 §:n toisen momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Pykälän kolmannen momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Perustuslain uskonnon ja omantunnon vapautta koskevan 11 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Pykälän 2 momentin mukaan uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Sananvapautta ja julkisuutta koskevan perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä

annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Huomionarvoisia asian kannalta ovat myös yhdenvertaisuutta (PL 6.1 §), sukupuolten tasa-arvoa (PL 6.4 §), oikeutta turvallisuuteen (PL 7.1 §), ihmisarvon loukkaamattomuutta (PL 7.2 §), yksityiselämän suojaa (PL 10.1 §) ja työn ja elinkeinonvapauden turvaamista (PL 18.1 §) koskevat perustuslain säännökset.

Vastaavan kaltaisia määräyksiä sisältyy Suomea velvoittaviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin (mm. kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus) ja Euroopan unionin perusoikeuskirjaan. Lasten oikeuksien osalta erityisen merkityksellinen on YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jonka mukaan lapsella on oikeus suojeluun kaikenlaiselta ruumiilliselta tai henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä (19 artikla 1. kohta). Huomioon on myös otettava Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö. Valiokunnalle annetuissa lausunnoissa on lisäksi viitattu eräisiin eheytyshoitoja koskeviin kansainvälisten ihmisoikeuselinten suosituksiin ja lausumiin.

Perusoikeuksien turvaamista koskevan PL 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Aloitetta ja suojeltavia oikeushyviä on punnittu perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta tarkemmin erityisesti oikeustieteen asiantuntijoiden lausunnoissa (Nuotio ja Pirjantanniemi). Asiantuntijalausunnoista ilmenee, että ns. eheytyshoidot voivat loukata useita hoitojen kohteen perus- ja ihmisoikeuksia.

Uskonnolliset yhdyskunnat

Uskonnonvapauslain (453/2003) rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan tarkoitusta ja toimintamuotoja koskevan 7 §:n 1 momentin mukaan rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan tarkoituksena on järjestää ja tukea uskonnon tunnustamiseen ja harjoittamiseen kuuluvaa yksilöllistä, yhteisöllistä ja julkista toimintaa, joka pohjautuu uskontunnustukseen, pyhinä pidettyihin kirjoituksiin tai muihin yksilöityihin pyhinä pidettyihin vakiintuneisiin toiminnan perusteisiin. Pykälän toisen momentin mukaan yhdyskunnan tulee toteuttaa tarkoitustaan perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa lausunnossaan tehneensä vuonna 2017 opetus- ja kulttuuriministeriölle aloitteen uskonnollisten yhdyskuntien valvonnasta.

Rikosoikeudellinen sääntely

Terveydellisten vahinkojen tahallinen ja tuottamuksellinen aiheuttaminen on meillä eri muodoissaan varsin kattavasti säädetty rangaistavaksi rikoslain 21 luvussa. Myös vakavan vaaran aiheuttaminen terveydelle on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta tehtynä rangaistavaa (RL 21:13).

Rikoslain 21 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan pahoinpitelyyn syyllistyy muun muassa se, joka ruumiillista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä. Terveydellisiä vahinkoja ovat fyysisten terveysvahinkojen ohella muun muassa mielenterveyden häiriöinä ilmenevät psyykkiset vahingot. Pahoinpitely on tahallisuutta edellyttävä rikos. Tahallisuus on käsillä, jos tekijä tavoittelee seurausta tai pitää sitä menettelynsä varmana tai varsin todennäköisenä seurauksena.

Sekä aloitteessa että eräissä asiantuntijalausunnoissa on keskustelua siitä, tunnistetaanko eheytyshoitojen merkitys rikoslain 21 luvun 5 §:n näkökulmasta.

Joka huolimattomuudellaan aiheuttaa toiselle ruumiinvamman tai sairauden, joka ei ole vähäinen, on puolestaan tuomittava vammantuottamuksesta (RL 21:10). Kuolemantuottamuksesta säädetään rikoslain 21 luvun 8 ja 9 §:ssä. Huolimattomuudesta on säädetty rikoslain 3 luvun 7 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan tekijän menettely on huolimatonta, jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan.

Uskomus- tai luontaishoitojen osalta korkein oikeus on antanut ennakkoratkaisun KKO 1994:101. Siinä A oli luontaishoidon asiantuntijana esiintyen ja tietoisena siitä, että sokeritautia sairastaneen lapsen vanhemmat luottivat häneen ja noudattivat hänen ohjeitaan, neuvonut vanhempia korvaamaan lapsen hoidossa lääkärin määräämän insuliinihoidon ns. kuhnehoidolla. Lapsi menehtyi, ja A:n katsottiin syyllistyneen kuolemantuottamukseen. Ministeriöiden tiedossa ei ole nimenomaan ns. eheytyshoitoja koskevaa oikeuskäytäntöä.

Harhaanjohtavien tai totuudenvastaisten tietojen antaminen konsultaatiossa tai sen markkinoinnissa esimerkiksi menetelmän tieteellisestä luonteesta tai vaikuttavuudesta voi tapauksesta riippuen toteuttaa petoksen (RL 36:1) tai markkinointirikoksen (RL 30:1) edellytykset. Konsultaatio, jossa lähdetään siitä, että jonkun henkilön tai ryhmän arvo tai ominaisuudet ovat seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvistä syistä jotakin toista alempia, voi joissakin tilanteissa tulla arvioitavaksi syrjintää (RL 11:11) tai kiihottamista kansanryhmää kohtaan (RL 11:10) koskevien säännösten perusteella. Menettely voi tulla arvioitavaksi myös esimerkiksi kunnianloukkauksen (RL 24:9), pakottamisen (RL 25:8) tai vainoamisen (RL 25:7a) näkökulmasta.

Eheytyshoitojen kieltäminen ja kriminalisointi, lyhyt oikeusvertaileva katsaus

Euroopan parlamentti teetti vuonna 2023 selvityksen ns. eheytyshoidoista. Raportin mukaan jotkin valtiot ovat pyrkineet vastaamaan ilmiöön

tukeutumalla terveydenhuollon ammattijärjestöihin, joiden tehtävänä on ryhtyä kurinpitotoimenpiteisiin (kuten ammatinharjoittamisoikeuden poistaminen) ns. eheytyshoitoihin osallistuvia jäseniään vastaan. Näin on raportin mukaan tehty Brasiliassa, Albaniassa ja Israelissa. Toiset valtiot (kuten Ecuador, Kanada, useat USA:n osavaltiot, Uusi-Seelanti, Islanti, Ranska, Saksa, Kreikka, Malta, Espanja ja Kypros) ovat kieltäneet lailla kyseiset hoidot. Lisäksi useassa valtiossa (Belgia, Portugali, Itävalta, Irlanti, Alankomaat, Britannia ja Sveitsi) on selvityksen laatimisen aikaan joko esitetty tai käyty keskustelua hoitojen kriminalisoinnista. Selvityksen jälkeen esimerkiksi Norja on lisännyt lainsäädäntöönsä säännökset eheytyshoitojen kieltämisestä.

Selvityksen mukaan eheytyshoidot kieltävä lainsäädäntö eroaa sisällöllisesti valtioiden välillä – jotkin valtiot kuten Kreikka ovat kieltäneet niiden harjoittamisen ainoastaan terveydenhuollon ammattilaisilta, kun taas toiset eivät tee lainsäädännössä eroa sen suhteen, kuka hoitoja harjoittaa (Ranska, Saksa, Malta, Espanja). Myös kieltojen henkilöllisessä soveltamisalassa on eroja – eräät valtiot kuten Saksa, Kreikka ja Malta ovat kriminalisoineet ainoastaan alaikäisiin ja haavoittuvassa asemassa oleviin aikuisiin kohdistuvat hoidot, toiset taas ovat ulottaneet kiellon myös aikuisiin, suostumuksesta riippumatta (Ranska, Espanja, Kypros). Valtaosassa valtioita lainsäädäntö sisältää säännöksiä raskauttavista seikoista (Ranska, Malta, Espanja ja Kypros). Rangaistukset vaihtelevat sakoista vankeuteen. Myös eheytyshoitojen mainonta/markkinointi on kielletty eräissä valtioissa (mm. Saksa ja Kreikka).

Huomionarvoista on, että selvityksen mukaan esimerkiksi Ranskassa lainsäädäntö nimenomaan poissulkee kiellon soveltamisalasta tilanteet, joissa terveydenhuollon ammattilainen kehottaa potilasta varovaisuuteen ja harkintaan, esimerkiksi tilanteessa jossa nuori potilas toivoo sukupuolenkorjaushoitojen aloittamista. Lainsäädäntö muuten soveltuu myös terveydenhuollon ammattilaisiin.

Tanska

Tanskan rikoslaissa ei kriminalisoida erikseen eheytyshoitoja. Kuitenkin mikä tahansa väkivalta tai uhkaus väkivallan käyttämisestä eheytyshoitojen yhteydessä on rangaistavaa rikoslain yleisten säännösten kautta.

Sovellettavaksi eheytyshoitojen tilanteessa voi tulla myös muun muassa rikoslain 243 §, jossa säädetään perheväkivallasta ja jonka mukaan henkinen väkivalta on rangaistavaa. Pykälän mukaan joka kuuluu toisen henkilön kotitalouteen tai on läheisessä yhteydessä siihen tai on aiemmin ollut tällaisessa yhteydessä kotitalouteen ja joka toistuvasti tietyn ajanjakson aikana altistaa toisen henkilön törkeän halventavalle, nöyryyttävälle tai loukkaavalle käytökselle, joka on omiaan hallitsemaan/kontrolloimaan kyseistä henkilöä kohtuuttomasti, mukaan lukien negatiivinen sosiaalinen kontrolli, tuomitaan henkisestä väkivallasta (psykisk vold) sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Sovellettavaksi voisivat tulla myös vapauteen kohdistuvat rangaistussäännökset, kuten rikoslain 260 § pakottamisesta.

Norja

Norjan rikoslain vapautta ja rauhaa koskevia rangaistussäännöksiä sisältävään 24 lukuun lisättiin vuonna 2023 säännökset eheytyshoitojen kieltämisestä (270, 270 a ja 270 b §). Rangaistussäännösten säätämiseen johtaneessa kulttuuri- ja yhdenvertaisuusministeriön ehdotuksessa todettiin, että yksittäisiin tekoihin, joilla pyritään vaikuttamaan henkilöön hänen seksuaalisen suuntautumisensa muuttamiseksi, kieltämiseksi tai tukahduttamiseksi, saattavat soveltua useat rangaistussäännökset. Sitä vastoin ei ollut rangaistussäännöstä, joka suoraan koskee psykoterapeuttisia, lääketieteellisiä, vaihtoehtolääketieteellisiä tai uskontoon perustuvia menetelmiä tai vastaavia järjestelmällisiä menettelyjä tällaisen muutoksen aikaansaamiseksi.

Rikoslain 270 §:n (konverteringsterapi) mukaan sakkoa tai enintään kolmen vuoden vankeusrangaistus määrätään sille, joka loukkaa toista henkilöä käyttämällä psykoterapeuttisia, lääketieteellisiä, vaihtoehtolääketieteellisiä tai uskontoon perustuvia menetelmiä tai vastaavia järjestelmällisiä menettelyjä tarkoituksenaan vaikuttaa toiseen hänen seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä muuttamiseksi, kieltämiseksi tai tukahduttamiseksi.

Samoin rangaistaan sitä, joka altistaa alle 18-vuotiaan henkilön ensimmäisessä kohdassa mainituille menetelmille tai menettelyille tarkoituksenaan saada hänet muuttamaan, kieltämään tai tukahduttamaan

seksuaalinen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä. Tietämättömyys lapsen oikeasta iästä ei johda rankaisemattomuuteen, jos tekijää voidaan moittia tietämättömyydestä.

Törkeän tekomuodon (270 a §, grov konverteringsterapi) mukaan vakavista 270 §:n mukaisista rikkomuksista voidaan tuomita enintään 6 vuoden vankeusrangaistus. Rikoksen vakavuutta arvioitaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, onko rikos aiheuttanut merkittävää vahinkoa keholle tai terveydelle (kropp eller helse), onko se kestoltaan pitkä ja onko siihen syyllistynyt suuri joukko ihmisiä.

Lisäksi rikoslain 270 b §:ssä säädetään rangaistavaksi eheytystoiminnan markkinointi ja siitä voidaan tuomita sakkoa tai enintään 6 kuukauden vankeusrangaistus.

Saksa

Saksassa on säädetty vuonna 2020 erillislaki eheytyshoidoilta suojaamisesta (Gesetz zum Schutz vor Konversionsbehandlungen), jonka 2 §:ssä säädetään eheytyshoitojen kiellosta. Kielto koskee alle 18-vuotiaille henkilöille tehtäviä eheytyshoitoja sekä 18 vuotta täyttäneille tehtäviä eheytyshoitoja, joille ei ole annettu suostumusta.

Lakia sovelletaan 1 §:n 1 momentin mukaan kaikkiin ihmisiin kohdistuviin hoitoihin, joilla pyritään muuttamaan tai tukahduttamaan seksuaalista suuntautumista tai itse koettua sukupuoli-identiteettiä. Lakia ei 2 momentin mukaan sovelleta lääketieteellisesti tunnustettujen seksuaalisen suuntautumisen häiriöiden hoitoon, eikä 3 momentin mukaan kirurgisiin lääketieteellisiin toimenpiteisiin tai hormonihoitoihin, joiden tarkoituksena on ilmaista henkilön itse koettua sukupuoli-identiteettiä tai täyttää henkilön toive maskuliinisemmasta tai feminiinisemmästä ulkonäöstä.

Lain 5 §:ssä säädetään rangaistavaksi 2 §:ssä säädetyn kiellon vastainen toiminta, josta voidaan tuomita sakkoa tai vankeutta enintään vuosi. Pykälän 2 momentin mukaan 1 momenttia ei sovelleta huoltajiin, edellyttäen kuitenkin, etteivät he törkeästi loukkaa huolenpito- tai kasvatusvelvollisuuttaan syyllistymällä rikokseen.

Lain 3 §:ssä kielletään myös eheytyshoitojen markkinointi, tarjoaminen ja järjestäminen, ja 6 §:n mukaan tämän kiellon rikkomisesta voi seurata hallinnollisena seuraamuksena sakko, joka voi olla enintään 30 000 euroa.

Ruotsi

Ruotsin rikoskaari (Brottsbalk) ei sisällä säännöksiä, joissa kriminalisoitaisiin eheytyshoidot.

Toisen pakottaminen eheytyshoitoon voi olla rangaistavaa rikoslain yleisten säännösten kautta, esimerkiksi pakottamisena.

Ruotsissa on hiljattain toteutettu laaja selvitys, jossa on arvioitu mm. eheytyshoitoja koskevan rangaistussäännöksen tarpeellisuutta (SOU 2023:37: Förstärkt skydd för den personliga integriteten. Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök).

Selvityksessä päädyttiin eheytyshoitojen osalta katsomaan, että nykyiset rangaistussäännökset kattavat vakavimmat esiintyvät vaikuttamistavat, että ne teot, jotka jäävät rangaistavan alan ulkopuolelle, eivät ole niin vakavia, että olisi aiheellista kriminalisoinnin säätämiseen ja että kriminalisointi ei ole tehokas keino ei-toivottavan menettelyn torjumiseksi (selvityksen s. 321 ss.).

Eheyttämishoitojen kriminalisoiminen

Rangaistavaksi säätäminen edellyttää, että siihen on painava yhteiskunnallinen tarve. Asiaa arvioidaan yleensä nk. kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta. Sellaisia ovat oikeushyvien suojelun periaate (onko kyseessä oikeusjärjestyksen tunnustamaa oikeushyvää loukkaava moitittava menettely), laillisuusperiaate (voidaanko tämä menettely määritellä riittävän tarkkarajaisesti laissa), rikosoikeuden

viimesijaisuuden periaate (onko muut keinot käytetty po. moitittavan menettelyn torjumiseksi) ja hyöty-haittavertailun periaate (onko rangaistavaksi säätämisestä odotettavissa selvästi enemmän hyötyä kuin haittaa).

Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin koskemattomuuden voidaan katsoa sisältyvän henkilöä koskeviin oikeushyviin. Yksilön täytyy voida yhtäältä saada suojaa sitä loukkaavilta, ulkoa päin tulevilta oikeudettomilta muutospyrkimyksiltä. Toisaalta koska kysymyksessä on henkilöä koskeva oikeushyvä, henkilön tulee voida saada apua näitä kysymyksiä koskevissa ongelmatilanteissaan. Rajanveto sen välillä, milloin on kyse oikeudettomasta vierasvaikuttamisesta, milloin taas henkilön tahdon mukaisesta avun hyödyntämisestä, vaikuttaa olevan haastavaa. Siltä osin kun kysymys on oikeudettomasta vierasvaikuttamisesta tällaisen toiminnan loukkaavuuden ja haitallisuuden/vaarallisuuden aste voi vaihdella suuresti. Rikosoikeudellisen järjestelmän on perusteltua keskittyä tietyn vakavuusasteen saavuttaviin moitittaviin menettelyihin. Tämä on ilmeistä erityisesti tilanteissa, joiden arviointiin liittyy useita perusoikeuksia. Rikosoikeudellisen järjestelmän käyttö edellyttää tällaisten vakavien menettelytapojen osoittamista. Laillisuusperiaate puolestaan edellyttää, että rangaistavaksi säädettävä menettely voidaan kuvata tarkkarajaisesti laissa.

Ultima ratio –periaatteen mukaan rangaistavaksi säätämiseen on perusteltua päätyä vain tilanteissa, joissa käytettävissä ei ole muita keinoja moitittavan menettelyn torjumiseksi. Tällaisia keinoja voivat lausuntojen perusteella olla esimerkiksi koulutuksen ja tietoisuuden lisääminen. Aloitteesta tai siitä annetuista asiantuntijalausunnoista ei erityisen hyvin selviä, miten näitä keinoja on hyödynnetty ja minkälaisin tuloksin. Siitä kuitenkin selviää, että tietämyksen lisääntyminen on johtanut selviin muutoksiin esimerkiksi lääketieteellisessä ja psykoterapeuttisessa työssä. Toisaalta lausuntopalautteesta on pääteltävissä, että tietoisuutta tulisi edelleen lisätä.

Ultima ratio –periaatteen näkökulmasta erityisen merkittävää on myös se, että usea nykyinen rangaistussäännös voi tulla sovellettavaksi eheytyshoitoihin liittyviin tilanteisiin. Kysymys on tällöin siitä, onko joitakin selvästi moitittavia,

kriminalisointiperiaatteiden edellytykset täyttäviä menettelyjä, joihin olemassa olevat rangaistussäännökset eivät sovellu.

Hyöty-haittavertailun periaate edellyttää, että arvioidaan ajatellun kriminalisoinnin hyödyllisiä ja haitallisia vaikutuksia. Kriminalisoinnin perusteltavuus edellyttää, että siitä johtuvat hyödyt ylittävät selvästi mahdolliset haitat. Edellisiin kuuluisi ainakin joidenkin sellaisten moitittavien tekojen jääminen rangaistussääntelyn vuoksi tekemättä, joihin ei olisi voitu puuttua nykysääntelyllä. Jälkimmäisiin voisi kuulua esimerkiksi se, että rangaistussääntely vaikuttaisi myös asianmukaisia palveluja rajoittavasti.

Oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö katsovat edellä todetun perusteella, että on tarpeellista esimerkiksi tietoisuuden ja koulutuksen lisäämisen keinoin tehostaa sukupuoli-identiteettiin ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvien perusoikeuksien toteutumista maassamme. Olisi myös tarve lisätiedolle koskien aloitteessa tarkoitettuja ilmiöitä Suomessa. Vastaavasti kuin Ruotsin perusteellisessa selvityksessä on katsottu, uusien rangaistussäännösten säätämistä ei kuitenkaan ainakaan tässä vaiheessa ole pidettävä oikeusministeriön näkemyksen mukaan aiheellisena.